

Ștefan Munteanu

PRAGMATICA ȘI UN REPREZENTANT IGNORAT AL EI

În cele ce urmează, voi adăuga câteva detalii privitoare la afirmațiile pe care le-am făcut în *Introducere în stilistica operei literare*, Timișoara, Editura de Vest, 1995, în special p. 151, 152. Ele aveau ca obiect pragmatica, de la care stilistica, spuneam, ar avea de câștigat dacă ar lua-o în seamă. Îmi exprim și acum aceeași convingere, deși bine știu că teritoriile celor două domenii sunt distincte, iar scopurile urmărite, de fiecare dintre ele, diferite.

Aminteam în lucrarea pomenită că intenționalitatea este implicată în spiritul limbii ca *acțiune, prin actele de vorbire*. Acestea reflectă atitudinea vorbitorului, lucru remarcant de Charles Bally atât în *Traité de stylistique française*, cât și în *Le langage et la vie*. Lingvistul genevez a făcut, cum se știe, din intenționalitate, ca atitudine, un principiu definitoriu al separării și deosebirii dintre valorile stilistice și valorile gramaticale. De altfel, E. Benvenise atrăsese atenția, cu mult înaintea studiilor recente, că intenționalitatea trebuie considerată „comme activité manifeste dans des instances de discours qui sont caractérisées comme telles par des indices propres” (*Problèmes de linguistique générale*, I, Paris, Gallimard, 1966, p. 127).

Din punct de vedere pragmatic, actele de vorbire sunt privite sub aspectul funcției esențiale a cuvântului – aceasta când nu intervine o modificare a situației interlocutorilor, la un moment dat; în acest ultim caz avem a face cu un act special, determinat de o circumstanță nouă. Intră în această grupare verbele cu sens activ, altfel spus, cele încărcate cu „forță ilocutionară – putem s-o numim și *dimensiune* sau *funcție* – cum sunt: *a afirma*, *a promite*, *a dori*, *a întreba* ș.a. Afirmând sau promițând ceva, eu nu comunic pur și simplu, ci îmi asum în plus și implicit obligația (morală) de interlocutor, aceea de a realiza intenția, îndeplinind în fapt, deci „pragmatic”, promisiunea făcută; întrebând, eu îmi exprim o atitudine, o poziție, dar îi creez în același timp partenerului o situație nouă, în virtutea căreia el se simte dator să răspundă ori să refuze, să aprobe sau să dezaprobe forma de exprimare a unei poziții din partea mea (Oswald Ducrot, Tzvetan Todorov, *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Ed. Seuil, 1972, p. 430).

Mai mult decât atât, precizează un cercetător contemporan: „Affirmer quelque chose, c’est se poser comme croyant ce que l’on énonce, c’est, si l’on veut, professer sa croyance, l’exprimer conventionnellement (François Récanti, *Le développement de la pragmatique*, citat în „Langue Française”, 1985, nr. 15).

LR, LX, nr. 4, p. 547–549, București, 2011

A-ți mărturisi credința în ceea ce afirmi înseamnă, așadar, nu numai a-ți semnala prezența în enunț, ci și un mesaj orientat, adresat prin convențiile limbii cuiva sau spre ceva anume, care îmi întreține sau îmi justifică acest sentiment existențial. Fără el, credința mea ar fi o *spunere* comună, un joc van al imaginației, planând deasupra unei subiectivități din care încercarea de a păși dincolo de mine, către lumina autenticelor trăiri de conștiință, n-ar întâlni decât uși zăvorâte și părăsite.

Insist asupra ideii, cu riscul de a depăși granițele stricte ale teritoriului temei, că a vorbi despre forța (dimensiunea, funcția) ilocuționară, proprie anumitor verbe, zise active (v. mai jos), unde această însușire a lor rămâne la atât, adică o *posibilitate*, presupusă ca intenție, deci o pură semnalare, este prea puțin spus despre substanță în întregul ei. În această nouă împrejurare, verbul izolat, de pildă *eu afirm*, lăsat singur, articulat sau imaginat astfel, sună a gol. E necesar pentru a-l face să-și dezvăluie timbrul real și complet, așteptat, dorit sau respins de partener, să arăt în ce constă forța lui specifică ilocuționară *de împlinire în fapt* a golului. Verbul în sine a fost numai un semn care purta în ascuns în sânul lui sâmburele nescriptic și nevocat, latent, neexprimat, dar bănuț. Căci la asta se referă calitatea actului verbal ilocuționar. Pentru a se revela, el are nevoie de un plan secund, exterior și explicativ, deci analitic, care se realizează în formă gramaticală ca predicat locuționar exprimat, al unui subiect ilocuționar, virtual.

Important este, în sfârșit, să menționăm încă o dată, pentru că am amintit acest lucru și alteori, că propoziția care trimite verbul activ spre acest conținut ce mi se descoperă din „tănuț”, cum era, și care acum o concretizează, a fost formulată la noi de Nicolae Iorga, cu mult înainte, în *Cugetări* (1911).

Scrie marele învățat român: „*Afirm* trebuie să însemne cred, simt, iubesc, sunt gata de jertfă” (*Cugetări*, ed. Barbu Theodorescu, București, Ed. Tineretului, ș.a., p. 190).

Ce mărturisire tragică de conștiință și convingere până la sacrificiu, prevestind parcă ceea ce avea să fie peste ani îngrozitorul sfârșit al celui mai învățat dintre români!

În sfârșit, trebuie precizat faptul că alte verbe, de pildă *aud, iau, dau, văd* ș.a., deși desemnează acțiuni, nu sunt *active*, în sensul *ilocuționar* al termenului, deoarece nu dispun de un rezervor de înțelesuri „nedivulgate”, virtuale, latente, deși încorporate în miezul lor semantic. Acestea se pot desprinde, desface și desfășura pe un câmp întins de realizări între interlocutori, dar sunt în expectativă, întrucât așteaptă un moment propice și un partener aflat în situația de a răspunde într-un fel sau altul unei solicitări sau unei provocări. J. L. Austin a întocmit pentru engleză o lungă listă de astfel de verbe *active*, ale căror corespondente românești sunt: *a declara, a sugera, a estima, a porunci, a sfătui, a ruga, a numi, a propune, a promite, a garanta, a mulțumi, a ierta, a scuza* ș. a. (v. Ducrot – Todorov, *op. cit.*, p. 90). Tot Austin a rezumat, printr-un titlu foarte sugestiv, esența doctrinei în discuție: *Quand dire c'est faire*, Paris, 1970, apud Ducrot – Todorov, *op. cit.*, p. 408.

Cât despre o abordare posibilă a întemeierii unei pragmatice conjugate cu stilistica (întrucât și aceasta din urmă are în vedere *atitudinea* subiectului vorbitor sau redacția interlocutorului), împărtășindu-și astfel ambele discipline, rosturile și beneficiile, nu se întrevăd, la noi cel puțin, încercări de acest gen. Paginile acestea sunt o pledoarie pentru o asemenea construcție, cu atât mai mult cu cât ea are o tradiție, cu ilustrare sumară, dar explicită, în cultura noastră.

UN REPRÉSENTANT IGNORÉ DE LA PRAGMATIQUE

(Résumé)

L'auteur explique l'opinion de Nicolae Iorga, selon laquelle «*J'affirme* doit signifier je crois, je sens, j'aime, je suis prêt à me sacrifier» (*Cugetări (Réflexions)*, éd. Barbu Theodorescu, București, s.a., p. 190). Considérée du point de vue de la pragmatique actuelle, cette affirmation recommande le savant roumain comme le précurseur d'un nouveau domaine d'investigation de la langue.

Cuvinte-cheie: Nicolae Iorga, pragmatică, stilistică, limbaj, științe ale limbajului.

Mots-clés: Nicolae Iorga, pragmatique, stylistique, langage, sciences du langage.

*Universitatea de Vest
Timișoara*